

TELLERVO KROGERUS (TOIM.)

Kiveen uursi

Otto Mannisen
valitut runot

WSOY

Kiveen uursi

Otto Mannisen valitut runot

TOIMITTANUT TELLERVO KROGERUS

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ
HELSINKI

Säkeitä (1905)
Säkeitä. Toinen sarja (1910)
Virrantlyven (1925)
Matkamies. Runoelmia (1938)
Muistojen tie. Valikoima jälkeenjääneitä runoja (1951)

© TELLERVO KROGERUS JA WSOY 2022

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

ISBN 978-951-0-48040-3

PAINETTU EU:SSA

Sisällys

Tellervo Krogerus: Otto Mannisen runot 9

PALAJAMATTAAN

Mennyt päivä 19

Arvoitus 21

Syys-illan laulu 22

TULIT

Maaliskuussa 27

Orvokki 28

Kuin tuskan vuori... 29

Synkkä ja valoisa 30

Yksi 31

Tulit 32

Auta! 33

Viha 34

Ma riemun sulta... 35

SYDÄNSYVILLE

- Lustimilla 39
Etsikko 41
Hiilloshehkua 42
Köyhä 43
Tuomiolla 44
Yölliset meret 46
Rautaportit 47
Kentiesi... 48
Hiljaisuus 50

MINNE, MIES?

- Metsien mies 53
Paljon 55
Kaukomieli 57
Talttumus 59
Koulutaival 61
Kotiinpaluu 64
Jumalan lintu 67
Pois sit' ei polttoa pesse 74

ELON SUOTTATYÖ

- Pellavan kitkijä 77
Modus vivendi 78
Hukkapeli 79
Jäljetön 80
Sheherazade 82

HENGEN UHMA

- Incognito 85
Totuus 86
Alamäkeen 87
Diogenes: 89
Kallioon-lyöjä 90

HAMMASNUOTTA

- Maan tuomarit 93
Vaativuutta 94
»Sisarlempeä» 95
Rauhanmies 96
Alli ja telkkä 100
Vain haasta silkkaa, suoraa totta 103
Mitäs yksi on? 104
Syyst' etulinjoill' olla pelkään 105

SEES HETKI

- Joutsenet 109
Metsän satu 111
Lintu 112
Polku pieni 114
Virrantlyven 115
Heinäkuunsää 117
Onnen onni 119

OI RANNAT, MÄÄRÄNPÄÄ!

Veet viihtyy... 123

Syysmuutto 124

Koulu 125

Murheen vilja 126

Pyhä tuokio 127

Hääpäivä 128

Vihkimys 129

RIVI JÄLKIÄ VAIN

Joutsenlaulua 133

Musa lapidaria 134

Kultaiset torvet 136

* * *

Tellervo Krogerus: Otto Mannisen elämä 139

Esipuheen ja jälkisanan lähteet 149

Huomautuksia ja selityksiä 152

Otto Mannisen runot

O TTO MANNINEN (1872–1950) on yksi suomalaisen runouden kiistattomista mestareista. Nykyisin hän on heistä ehkä unohdetuin. Mannisen 150-vuotisjuhlan aikaan on syytä korostaa hänen parhaan tuotantonsa ajattomuutta.

Runot syntyvät tietysti omassa ajassaan, ja Mannisen runojen tyyli-irteet ovat yhdistettävissä hänen aikansa eurooppalaisen taiteen suuntauksiin. Uusromantiikan ja symbolismin virtauksiin liittyvät runojen sanamusiikki ja valohämy. Niiden pessimismissä on häivähdys dekadenssia, niiden uhmassa ja hellittämättömässä itseripissä on Nietzschen ja Ibsenin henkeä. Niiden rakentava ihmisyyden julistus on samaa eettistä idealismia, joka 1900-luvun alussa vaikutti laajalti eurooppalaisessa kirjallisuudessa.

Kuitenkin Mannisen runous on kokonaisuudessaan jyrkästi persoonallista.

Manninen julkaisi vain neljä runokokoelmaa. Esikoiskokoelmallaan *Säkeitä* (1905) hän aloitti huipulta: suuri osa sen runoista kuuluu hänen parhaiten aikaa uhmanneisiin runoihinsa. Näitä ovat yhtä ehdottomasti hänen alun perin jo vuonna 1897 julkaisemansa, kansanlaulua muistuttava Pellavan kitkijä kuin juuri runojen painoon mennessä syntynyt, vähin sanoin syvälle luotaava kokoel-

man päätösruno Veet viihtyy. Alakulon, menetyksen tunteiden ja ahdistuksen ohessa runoihin leikkautuu nuorta, »kuolonkorskaa» elämäntunnetta ja kauneudesta lumoutuneita näkyjä.

Toisen kokoelman *Säkeitä. Toinen sarja* (1910) runoissa luonnonelämysten ja yksinäisyyden tunteiden rinnalla on jo syksyn symboliikkaa. Rakkauden teema on vahvasti läsnä niin kuin esikoiskokoelmassakin, mutta nyt entistä vaihtelevammassa valaistuksessa. Lisää alaa valtaa eettinen julistus, Eino Leinon sanoin kuitenkin »kaikkia kansanpuhujan voimakeinoja karttava». *Virrantyven*-kokoelma (1925) viittaa jo nimellään mielen kuohuista selkiytyneisiin tunteisiin. Siinä on hiljaisen surumielen rinnalla myös koristeellisuutta ja hetken iloa, kesän heleyttä ja uuden kasvun symboliikkaa. Leikillisten ja ironisten runojen osuus on vahvistunut. *Matkamies*-kokoelmaa (1938) sävyttävät resignaatio ja kuoleman suru. Tyyllisesti uutta on sen sururunojen kaikesta taituruudesta ja estetismistä riisuttu koruton vakavuus.

Mannisen kasvaneesta roolista kulttuurielämän vaikuttajana kertovat kahden viimeksi mainitun kokoelman laajat juhla-, muisto- ja onnittelurunojen osastot. Monet näistä valmistuivat tilaustyönä ja painettiin ensin erillisinä kutakin tilaisuutta varten. Juhla- ja tilapäisrunot hallitsevat vastaavasti Pentti Lylyn toimittamaa postuumia *Muistojen tie* -kokoelmaa (1951).

Suomenkielinen runous ei ollut entisensä niiden vaikutteiden jälkeen, joita se sai nuorelta Otto Manniselta. Yhdessä ja osin yhteistyössäkkin ystävänsä Eino Leinon kanssa hän vaikutti oleellisesti suomenkielisen runouden kehitykseen kohti modernia, kielestä ja suomen kielen mahdollisuuksista entistä tietoisempaa ilmaisua.

J. A. Hollo muistutti vuonna 1953, että näiden »varsinaisen taiderunoutemme uranuurtajien» työn täytyi voittaa vaikeuksia, joita myöhempien polvien on vaikea tajuta. Sitten varsinaiseen runouden modernismiin kasvanut lukijakunta on ehkä vierastanut Mannisen runojen rytmistä kurinalaisuutta, ehkä niiden idealismiakin ja varmasti niiden kielen arkaismeja. Toive, jonka Kai Laitinen liitti 2000-luvun alkuvuosina Mannisen runouteen, on edelleen ajankohtainen: »– – on kenties tulossa aika, jolloin jälleen osataan arvostaa Mannisen kaltaista sanonnan ja rytmin taituria ja nähdä hänen arkaisminsansa samantapaisessa sovittavassa valossa, joka on levinnyt Kiven lyriikan ylle.»

Mannisen runojen kuvastoa ovat luonnon ja maiseman suuret perustekijät: keskeisimpänä vesi mutta myös tuli, aurinko ja tähdet, päivä ja yö, vuodenajat, avarat näkymät, metsä ja toisaalta yksityiskohdat, jotka edustavat enempäänsä: siipi, putoava lehti, rakastetun silmät.

Uutta suomalaisessa runoudessa oli *Säkeitä*-kokoelmien symbolismi. Kukaan 1900-luvun alun suomalaisista runoilijoista ei rakentanut yhtä puhtaasti symbolien varaan kuin Manninen niin halutessaan. Esimerkkeinä voi mainita hänen runonsa Joutsenlaulua (s. 133), Yölliset meret (s. 46) tai Musa lapidaria (s. 134). Mitään ei selitetä, kuvissa on kaikki. – Viimeksi mainitusta runosta olen poiminut valikoiman nimen. 'Lapidaarinen' runon nimessä viittaa kivistä runokäsitteeseen, sen ytimekkääseen sanontaan.

Keskenään vastakohtaiset tyylilajit, tunnelmat ja viestit luovat jännitettä Mannisen kokoelmiin. Jännitteiden varaan rakentuu myös runojen perimmäinen harmonia: vastakkain ovat avomieliisyys ja salamieliisyys, tiiviys ja laveus, unikuvat ja älyllisyys, aavistettavuus ja vahva

konkretia. Sama jännite koskee myös yksittäisiä runoja. Säteilevään kevään ja luonnon ylistykseen kietoutuu aina tietoisuus ajan lyhydestä. Elämän yllä siintää runoissa toinen todellisuus; toisaalta niissä »kuilu kuilun alle aukee».

Manninen oli ennen muuta intiimin kokemuksen ja yksilöllisen elämäntunnon runoilija, ja varsinkin *Säkeitä*-kokoelmissa runojen hallitsevin tunne on kaipuun, katoavuuden ja turhuuden tunnoista syntyvä alakulo. Silti runoissa aukeaa yhä uudelleen myös näkyjä elämän uusiutumiseen ja inhimillisen kulttuurin jatkuvuuteen.

Runojen välittämässä taidekäsitksessä on siinäkin niille tyypillinen ristiriita: Kauneus on haurasta ja haihtuvaa ja taiteilijan työ mahdollittoman tavoittelua. Kuitenkin runoja kantaa kauneuden elämys ja niissä elää usko taiteeseen. Runo on vain »rivi jälkiä» sen synnyttäneen elämyksen rinnalla. Ja sittenkin jotain eletystä »unesta» tai »tarusta» säilyy, kiveen uurrettuna.

Mannisen runot syntyivät yleensä hitaasti, ja hän viimeisteli niitä tinkimättömästi, kuunnellen. Siitä, miten viimeistä piirtoa myöten hän hioi tekstejään, on tarinoita ja dokumentteja. Suomentamansa *Vänrikki Stoolin tarinoiden* (1909) painatustyötä hän valvoi Porvoossa viikkojen ajan, ja koottujen runojensa ilmestymisen edellä jo hauras runoilija kävi kirjan toimittaneen Tuomas Anhan kanssa läpi runonsa yksityiskohtaisesti. Tähän valikoimaan runot on otettu koottujen runojen (*Runot* 1950) mukaisessa asussa. Mannisen pikkutarkan punninnan tuloksia on kirjan lopussa olevassa huomautusten ja selitysten luettelossa.

Mannista ei ole syyttä sanottu kielineroksi. Erikoinen näytön hänen kielellisestä lahjakkuudestaan antaa

se, että hän kirjoitti runoja myös latinaksi ja ruotsiksi ja julkaisi valikoiman suomalaista runoutta saksaksi kääntämänä. Hänen tuotantoon leimaa kielen mahdollisuuksien kokeilu, jonka voi kirjallisuudessamme rinnastaa vain vastaavaan pyrkimykseen Mannisen aikalaisen Volter Kilven kielessä.

Runoilija Manninen teki kokonaisen elämäntyön kymmenien suurten, klassisten runoteosten ja näytelmien suomentajana. Runouden kääntämiseen hän suhtautui yhtä vakavasti kuin omaan taiteelliseen työskentelyynsä. Hänen runosuomennoksensa olivatkin meillä erityisesti rytmin ja kielen sointuisuuden osalta ennen näkemättömän korkealaatuisia. Hänen suomentajantyönsä yhteydessä on usein puhuttu suomennosrunoudesta: oli kyse enemmästä kuin kääntämisestä. Toisaalta hänen suomennoksiaan on arvosteltu siitä, että käännöksen ja alkutekstin sisällöllisen vastaavuuden ja kielen koristeellisuuden osalta hän otti runoilijan vapauksia. Mannisen suomentajantyö edisti merkittävästi suomalaisen runokielen kehitystä. Monilla hänen suomennoksillaan on perustaa luonut asema käännöskirjallisuutemme historiassa.

Omissa runoissaan Manninen käytti monia klassisia eurooppalaisia runomittoja samoin kuin kotimaisia, kalevalamittaa ja rekilaulun rytmiä, näitä kaikkia myös taitavasti muunnellen. Toisaalta hänen runoissaan on myös taidokkaita yksilöllisiä rytmisiä rakenteita. Runojen kielelle ovat tyypillisiä harvinaiset sanat ja sanonnat sekä Mannisen itse luomat sanamuodot ja -yhdistelmät, samoin poikkeavat lauserakenteet. Runojen tunnuspiirteitä ovat osuvat ja totuttuja kaavoja rikkoneet, usein virtuoosiset riimitykset. Manniselle kielessä oli keinovaroja mahdottomankin edessä.

Kielitaituruudella oli myös kääntöpuolensa: Manninen sai nopeasti vaikean runoilijan maineen, sillä *Säkeiden* yksilöllinen sanonta ja tiivis muoto poikkesivat jyrkästi kokoelman ilmestymisajan runouden valtavirrasta, helppotajuisesta laulullisuudesta. Melko nuivan vastaanoton taustalla oli ajan polarisoituneessa kulttuuritilanteessa myös kirjallisuuspoliittisia pyrkimyksiä: vanhasuomalaisesta näkökulmasta päivälehteläiset Leino ja Manninen olivat nuoren ja lahjakkaan V. A. Koskenniemen kilpailijoita. Mannisen runoutta ei toki voi väittää helppoksi, mutta kuka kaippaa runolta helppoutta? Runot ovat syvämielisiä ja usein monitulkintaisia.

Tämä valikoima sisältää noin kolmanneksen Mannisen kokoelmissaan julkaisemista runoista. Runsaimmin on mukana *Säkeitä*-kokoelmien runoja. Valikoiman ulkopuolelle on jäänyt ensinnäkin niiden runosuomennosten edustus, jotka Manninen liitti kokoelmiinsa. Poissa ovat myös juhla-, muisto- ja onnittelurunot. Niin puhuttelevia kuin tällaiset runot ovat voineet alkuperäisessä yhteydessään ollakin – tästä on myös autenttista todistusaineistoa – ne ovat nykylukijalle taidokkuudessaankin ja sisältönsä arvostakin huolimatta enemmän historiaa kuin runoutta.

Manninen oli aktiivinen kronikoitsija ja ilahdutti usein ystäviään leikillisillä tilapäisriimittelyillä. Näistä on näytteitä erityisesti hänen postuumissa *Muistojen tie*-kokoelmassaan. Tästä kokoelmasta on mukana kuitenkin vain muutama runomuotoinen, satiirinen mietelmä.

Eräät esimerkiksi antiikin kulttuuriin liittyvät aiheet olen päätellyt nykylukijalle turhan hankalasti aukeaviksi; jotain niistä on silti mukana. Mannisen perhekohtaisista iloista ja suruista avoimimmin puhuvia runoja valikoimassa edustavat vain kolme *Matkamies*-kokoelman

elämäkerrallista runoa, Koulutaival ja Kotiinpaluu sekä sururunojen sarjan runo Hääpäivä.

Mannisen aikalaiset ja monet myöhemmätkin lukijat ovat oudoksuneet *Säkeitä*-kokoelman runoa Vesuvius. Tämä 36-säkeistöinen uhkakuvien vyörytys oli luontevaa jättää valikoiman ulkopuolelle, vaikka sen vastaanottamista auttaakin Mannisen antama tieto, jonka mukaan se on ymmärrettävissä allegoriaksi maamme tilanteesta routavuosina. Myös muutamien muiden runojen kohdalla tuntuu kuin runokone kerran käynnistyttyään ei olisi suostunut pysähtymään.

Pituus ei tietenkään välttämättä ole runossa heikkous, siitä on tässä valikoimassakin todisteita. Esimerkiksi kertova runo Kotiinpaluu on tuhlaajapoika-aiheineen kaikkineen niin voimakas puhkeavan kesän, kotiseudun luonnon ja omien, kotoisten juurien ylistys, että se pitäisi lukea radiossa vuosittain kesän kynnyksellä, niin kuin Eino Leinon Hymyilevää Apolloa luetaan uudenvuodenyönä. Mukana on myös laaja Jumalan lintu -niminen legenda-runo. Mannisen *Matkamies*-kokoelmassa se on viimeinen hänen julkaisemistaan runoista ja puhuu kertomuksen muodossa, ikään kuin runoilijan testamenttina, vielä kerran elämän lyhydestä ja taiteen lumovoimasta.

Mannisen kokoelmissa on runoilijan tarkkaan pohdittu rakenne. Sitä olisi kokoelmittainkin etenevä runovalikoima vaurioittanut. *Kiveen uursi* -valikoimassa olen ryhmitellyt runot väljästi teeman, tyylilajin tai runon sanottavan perusteella. – Vastaavalla tavalla Manninen ryhmitteli itsekin kokoelmiensa runoja. – Väliotsikoiden alla runot ovat kokoelmien mukaisessa järjestyksessä.

Valikoimaa kootessa mukaan tulivat tietysti Mannisen herkin sanamusiikki ja syvätuntoisimmat säkeet, samoin

ytimekkäin uhma ja ironia; myös sanallinen ilottelu ja toisaalta vakava tunnustajan ääni kuuluvat kokonaisuuteen. Vähemmän on mukana Mannisen aaterunoutta. Valinnassa sain apua niin kustantajalta kuin myös asiantuntija-ystäviltä: kiitos Jouni Tikkanen, kiitos Hanna Karhu ja Senni Timonen. Tavoitteenani oli rajoittua melko suppeaan valikoimaan, niinpä käsillä oli ennen pitkää joukko rajatapauksia. Niitä oli vain luettava, kuunneltava ja seullottava. Lopulta oli hylättävä säkeitä, joista oli vaikea luopua.

Helsingissä

Otto Mannisen 150-vuotisjuhlavuonna

TELLERVO KROGERUS

PALJAMATTAN

Mennyt päivä

Ikkunat verhoo jo illan
harmaja hämy.
Korvalla sillan
laannut on ratasten rämy.

Rientäjän kaukana tiellä
viimeisen näen.
Liinako vielä
vilkahti ahteessa mäen?

Häipyvät taa näkörannan –
keitä ja kunne?
Maantien sannan
jälki ei mainita tunne.

Ahdistaa sydänalaa
pistävä piina:
milloinka palaa,
milloin, se leikkivä liina?

Nään läpi kyynelten hunnun
taivahan rannan.
Tuskaisen tunnun
kauan ma rinnassa kannan.

Näin alas auringon rattaan
vierivän äsken,
palajamattaan,
kuinka jos kutsun ja käsken.

Näin punahunnun, mi väikkyi
äärellä illan,
kauas mi säikkyi
taa sinitaivahan sillan,

meni, ah iäksi mennen,
kuin meni päivät
niin monet ennen,
jotk' elämättäni jäivät.

SÄKEITÄ

Arvoitus

Ei koskaan, ei koskaan palaa
se hetki, mi rauhan vei,
ne vuodet kärsityt salaa;
ne haavoitti, haavaan valaa
ne voidetta voineet ei.

Oli silloin pilvessä taivas,
kevät sai, kevät sammui pois;
oli silloin sun vaikein vaivas,
kun kukkinut onnesi ois.

Ne mennehet mieleen jäivät
kuin tuskainen arvoitus,
kuin routaiset kukkimapäivät,
kuin kuollehen kaipaus...

SÄKEITÄ. TOINEN SARJA

Syys-illan laulu

Syys-illan suuret tähdet
syvihän vilkkuu vesiin.
Näin kerran, näinkö lähdet
ikuisten unten kesiin?

Kun liioin kasvaa kaipuu
vakaaseen vaihe-säistä,
kun viimeisin jo taipuu
syysviljan tähkäpäistä.

Sa multa pois, ma sulta!
Käy kutsu illan-hiljaa,
kun uinuu maassa multa
uneksuun uutta viljaa.

Se vartoo, tuskan-harras
hyvästiheiton hetki,
veen ikivievän parras,
paluuton viime retki.

Syys leikkaa kevään liitot,
ja tyhjää sulkee syli.
Vaan muistavasti viitot,
yön tähti, vetten yli.

*eräs vienosti värähtelevä kultakieli, joka kaikuu harvoin,
mutta silloin niin kauniisti, että koko metsä kuuntelee*

– EINO LEINO OTTO MANNISESTA 1916

Runoilija **Otto Manninen** (1872–1950)
uudisti 1900-luvun alussa suomalaista runoutta
yhdessä Eino Leinon kanssa ja julkaisi
monien maailmanrunouden suomennosten ohella
neljä merkittävää runokokoelmaa.

Manninen on vielä 150-vuotispäivänäänkin
elävä runoilija. Valikoima sisältää hänen parasta,
aikaa uhmannutta runouttaan.

Kokoelman toimittajan Tellervo Krogeruksen
esipuhe ja jälkisanat sekä runojen uusi ryhmittely
tekevät valikoimasta kiinnostavan myös niille,
joille Mannisen runous on ennestään tuttua.

9 789510 480403

www.wsoy.fi

82.2

ISBN 978-951-0-48040-3